

наш погляд, підстави вважати, що до початку червня 1996 р. ми можемо мати якісну, легітимну і прийнятну на законних підставах нову Конституцію.

Надійшла до редколегії 25.01.96

Ю. М. ТОДИКА, чл.-кор. АПН України

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МЕХАНІЗМУ ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

На завершальному етапі конституційного процесу пошук найбільш оптимального способу прийняття нової Конституції став проблемою не тільки теоретичною, а й суто практичною. Безумовно, вирішуючи її, необхідно враховувати існуючий світовий досвід конституціоналізму. А він досить різноманітний. В світовій практиці є такі моделі прийняття Конституції: дарування Основного Закону зверху за допомогою акту самовладдя; рішення парламенту країни; рішення спеціального органу (наприклад, Конституційної Асамблеї), який скликається тільки для підготовки й прийняття Основного Закону; загальнонаціональний референдум по Конституції або її основних принципів; змішаний спосіб, який передбачає два варіанти: а) прийняття Основного Закону парламентом з наступним затвердженням на референдумі; б) прийняття на референдумі основних принципів з наступним обговоренням тексту Конституції в парламенті і остаточним її прийняттям парламентом країни. В одних країнах прийняттю Конституції передувало прийняття декларацій про незалежність, про права людини і громадянина, а в других такої практики не було. В одних країнах зразу йшов процес розробки і прийняття Конституції, а в других цьому передувало прийняття конституційних законів про владу, місцеве самоврядування, про правовий статус людини і громадянина, розробка Концепції нової Конституції.

Серед фахівців конституційного права і політологів є різні точки зору щодо механізму прийняття Конституції: одні вважають, що її можна прийняти парламентським шляхом; другі — що підготовлений Конституційною комісією проект Конституції слід безпосередньо винести на затвердження всеукраїнського референдуму без парламентських читань; треті — за те, щоб узгоджений у Верховній Раді України проект Основного Закону був винесений на все-народний референдум; четверті — за те, щоб Конституція

була прийнята Конституційними Зборами або Конституційною Асамблеєю; п'яті — за те, щоб її ухвалив всеукраїнський з'їзд Рад народних депутатів. Є й інші варіанти. Але ж це основні.

Складність соціально-політичної і економічної ситуації спонукає владні структури до пошуку консенсуса за допомогою перехідних конституційних актів, тобто не зразу приймати нову Конституцію. До таких актів належить і Конституційний договір між Верховною Радою і Президентом України. Такі моделі предконституційного регулювання мали місце й в інших країнах. Так, у Польщі 17 жовтня 1992 р. був прийнятий конституційний закон про взаємовідносини між законодавчою і виконавчою владами (так звана мала конституція). Прийняття малих конституцій, тобто тимчасових конституційних актів, які визначали систему, функції і повноваження органів державної влади, є традиційним для Польщі. Так, конституції Польщі 1921 р. передувало прийняття малої конституції 1919 р., а конституції 1952 р. — малої конституції 1947 р. Прийняття таких конституційних актів має велике значення для підготовки нового Основного Закону, формування конституційної системи на нових принципових засадах. Тимчасові конституційні акти дають змогу в більш спокійній обстановці досягти злагоди між різними політичними угрупованнями з актуальних проблем розвитку держави і суспільства і закріпити це потім в Основному Законі. Наступна державно-правова практика може відкинути ті чи інші моделі нормативного регулювання, що були запропоновані конституційною угодою, а може їх і підтвердити, хоча й не в повному обсязі.

Право не може бути вище існуючих суспільних відносин. Тому використання нетрадиційних методів вирішення державно-правових проблем — це шлях до розв'язання конфліктів в політико-правовій сфері цивілізованими методами. Прийняття Конституційного договору між Верховною Радою і Президентом України слід розглядати як в політичному, так і юридичному аспектах. В політичному плані він дав змогу політичним угрупованням і владним структурам України на основі злагоди, а не жорсткої конфронтації, в межах відповідного строку — один рік — визначитись щодо напрямків подальшого розвитку держави і суспільства і запропонувати в чітких правових нормах нового Основного Закону оптимальну модель конституційного ладу республіки. Ця стабілізуюча функція Конституційного договору має велике значення не тільки для держави, а й для суспільства в цілому. В юридичному аспекті позитивний потенціал цього договору полягає в тому, що він запропонував з ураху-

ванням ситуації, яка склалася на той час в державно-правовій сфері, нову модель розподілу владних повноважень між законодавчою і виконавчою владами. Це спроба реалізувати ідею Концепції нової Конституції України про те, що Україна має бути президентською республікою. Паралельно з Конституційним договором діє прийнята 20 квітня 1978 р. Конституція України з безліччю змін і доповнень до неї.

Визначення щодо механізму прийняття нової Конституції України ускладнюється неякісним конституційно-правовим регулюванням цього питання, великими розбіжностями в науковій думці, різним тлумаченням відповідних статей Конституції.

Так, на думку професора Л. П. Юзькова, не обов'язково нову Конституцію повинна приймати Верховна Рада, до того ж кваліфікованою більшістю її голосів, оскільки це затягне конституційний процес і поглибить конституційно-правову кризу, не дасть змоги проводити економічні і політичні реформи. На його думку, діюча Конституція України не встановлює правила, що для прийняття нової Конституції необхідно набрати кваліфіковану більшість голосів, а це правило поширюється тільки на порядок зміни діючої Конституції згідно з положенням ст. 171 Основного Закону. Про те, що необхідно набрати дві третини голосів народних депутатів України для прийняття нової Конституції, можна дійти логічно, коментуючи ст. 171 Основного Закону. З міркуваннями Л. П. Юзькова можна повністю погодитись, але не з тим, що нову Конституцію неможливо прийняти парламентським шляхом.

Ми вважаємо, що Конституцію необхідно приймати саме Верховною Радою України. Це дасть змогу обговорити кожну статтю проекту Основного Закону, узгодити позиції різних політичних угруповань, точку зору виконавчої і законодавчої гілок влади, в повному обсязі використати науковий потенціал для якісної доробки відповідних статей. На наш погляд, це найбільш простий, і до того ж легітимний спосіб прийняття нової Конституції.

Але багато фахівців вважають, що прийняти її парламентським шляхом практично неможливо, і це можна зробити тільки з допомогою всеукраїнського референдуму. Тому вважаємо за необхідне більш детально проаналізувати процедуру прийняття Основного Закону іменно з допомогою референдуму. Так, Л. П. Юзьков виділяє такі стадії механізму прийняття нової Конституції України: а) завершення підготовки тексту проекту нової Конституції, його постатейне обговорення і прийняття Конституційною комісією, яка

є тимчасовою загальнодержавною комісією, до складу якої входять всі суб'єкти (або їх представники) законодавчої ініціативи; б) обговорення і попереднє прийняття простою більшістю голосів проекту Конституції Верховною Радою України; в) затвердження (схвалення, прийняття) нової Конституції України всенародним голосуванням (референдумом) ¹.

Позитивною стороною запропонованого Л. П. Юзьковим механізму прийняття нової Конституції України є те, що внесення на всеукраїнський референдум проекту Основного Закону достатньо для того, щоб з положеннями цього проекту були згодні більше половини народних депутатів (на жаль, Л. П. Юзьков не вказує, яка повинна бути ця половина — від загальної кількості народних депутатів, тобто від 450 як по діючій Конституції, чи від фактично обраних. З урахуванням політичних сил в українському парламенті можна передбачити, що такий шлях може стати досить слухним, оскільки набрати дві третини голосів народних депутатів досить нелегко як для прийняття її Верховною Радою, так і для винесення її на всеукраїнський референдум.

Політичні розбіжності між різними депутатськими угрупованнями досить значні і якщо наполягали на тому, що необхідна згода не менше двох третин депутатів, то дуже складно вийти з конституційної кризи. Але ж Основний Закон необхідно приймати. І тоді конституційний процес може суттєво спроститись: президентська структура без врахування позиції парламенту (а таке врахування за Конституційним Договором обов'язкове) може винести свій проект Основного Закону на всеукраїнський референдум. Безумовно, народ проголосує за цей проект, який би він не був. Голова Верховної Ради О. О. Мороз підкреслив, що досвід Російської Федерації, де Основний Закон був прийнятий референдумом, свідчить про те, що нинішній електорат може проголосувати за все «від монархії до анархії» ². Така модель досить успішно пройшла в грудні 1993 р. в Росії. Але ж це не означає, що в Російській Федерації прийнята демократична конституція, про що свідчать критика її положень фахівцями в галузі конституційного права, пропозиції щодо зміни її багатьох принципових положень, а також реальна конституційно-правова практика.

Вважаємо, що елементи такого підходу в Україні проявились в листопаді 1995 р., коли робоча група Конститу-

¹ Див.: Юзьков Л. Конституційний процес в Україні: основні віхи і процедури завершення//Голос України. 1995. 14 груд.

² Див.: Мороз О. Відсутність нової Конституції гальмує реформи//Голос України. 1995. 2 груд.

ційної комісії підготувала проект нової Конституції з чіткою орієнтацією на перевагу владних повноважень виконавчої влади над законодавчою¹. Навіть пропозиції Голови Верховної Ради України робочою групою були проігноровані².

Якщо виходити з того, що нову Конституцію України необхідно приймати на всенародному референдумі, то виникає питання — згода якої кількості народних депутатів України необхідна для того, щоб Верховна Рада мала право прийняти рішення про винесення проекту нової Конституції на всеукраїнський референдум — більше половини, тобто не менше 226 голосів, чи дві третини? Вважаємо, що для цього було б достатньо більше половини голосів народних депутатів від їх загальної кількості, як це пропонує Л. П. Юзьков, бо набрати дві третини голосів в існуючих на сьогодні парламентських реаліях дуже проблематично. Остаточну судьбу проекту вирішить народ на всеукраїнському референдумі. Слід враховувати й те, що згідно з ч. 2 ст. 13 Закону про всеукраїнський та місцеві референдуми всеукраїнський референдум для затвердження або скасування Конституції України може бути призначений при згоді в цьому не менш як половини народних депутатів України. Правда, закон не уточнює, від якої половини депутатів: від фактично обраних чи від загальної кількості? Вважаємо, що по цьому положенню повинно бути дано Верховною Радою аутентичне тлумачення. На наш погляд, треба виходити з принципу загальної кількості голосів.

Іншу модель запропонували розробники законопроекту про прийняття нової Конституції України Інституту законодавства при Верховній Раді України, в ст. 8 якого записано: «Призначення всеукраїнського референдуму з питань прийняття рішень, які визначають основний зміст Конституції України, здійснюється Верховною Радою України за погодженням з Президентом України, а за відсутністю такої згоди — за рішенням Верховної Ради України, прийнятим більш як двома третинами голосів від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не призупинені у встановленому порядку»³.

Аналіз цієї статті свідчить, по-перше, що йдеться про винесення на всеукраїнський референдум не всього узгод-

¹ Див.: Журавський В., Мацюк А. За кулісами декораций — монархія. Соответствует ли новый проект Конституции Украины концепции демократического правового государства?//Голос України. 1995. 5 дек.

² Див.: Писаренко С. У двох президій одні двері із кризи//Голос України. 1995. 22 лист.

³ Див.: Писаренко С. Як прийматимемо, так і матимемо//Голос України, 1995. 14 груд.

женого тексту Конституції, а тільки її окремих положень, які визначають основний зміст майбутньої Конституції. По-друге, що для винесення на всеукраїнський референдум цих положень повинна бути згода Верховної Ради і Президента. І по-третє, якщо такої згоди немає, то сама Верховна Рада може прийняти рішення про винесення на всеукраїнський референдум цих положень при згоді двох третин народних депутатів. Із зміста ст. 8 законопроекту ми можемо тільки здогадуватись, що його розробники виходили з такої моделі: якщо є згода між парламентом і Президентом, то для винесення визначальних положень проекту нової Конституції достатньо більше половини голосів народних депутатів, а якщо такої згоди немає, то потрібно дві третини голосів. А чи легко буде набрати кваліфіковану більшість голосів, навіть якщо йдеться про винесення на всеукраїнський референдум не всього тексту Конституції, а тільки головних її положень? Мабуть, ні. Виходить, що конституційний процес може бути заблокований. Треба враховувати й те, що згідно з Конституційним договором до прийняття нової Конституції України не повинні виноситися на всеукраїнський референдум, консультативний референдум і опитування громадської думки питання, окрім прийняття нової Конституції України, текст якої повинен бути узгоджений сторонами. Тобто положення ст. 8 запропонованого Інститутом законодавства законопроекту про порядок прийняття нової Конституції України суперечить положенням Конституційного договору.

Учасники «круглого столу» з проблем механізму прийняття нової Конституції, що проходив в Києві у грудні 1995 р. дійшли до висновку, що положення ст. 171 Конституції України слід поширити не тільки на процес зміни Конституції, а й на процес її прийняття. Було запропоновано, щоб рішення щодо прийняття Конституції України по кожній статті окремо і в цілому приймалися не менш як двома третинами голосів народних депутатів України від загальної кількості складу Верховної Ради, визначеною діючою Конституцією. Таке доктримальне тлумачення Конституції України не впливає із положень діючої ст. 171 Конституції України.

Тому вважаємо, що для прийняття нової Конституції достатньо більшості голосів народних депутатів від їх загальної кількості. Але ж хто в цьому питанні може поставити крапку над «і»? Мабуть, сама Верховна Рада України, давши тлумачення п. 1 ст. 97 Конституції. Необхідне не доктримальне, а аутентичне тлумачення. А це може дати тільки парламент України і ніхто більше.

Є й другий шлях вирішення проблеми — прийняття спеціального конституційного закону про порядок прийняття нової Конституції України, як це пропонує Інститут законодавства при Верховній Раді України. Але ж і цей закон повинен виходити з норм діючої Конституції і не суперечити їй, оскільки Конституція має найвищу юридичну силу. Тобто, хочеться чи ні, а зміни і доповнення необхідно вносити в діючу Конституцію, щоб приймати нову, або ж дати тлумачення відповідних норм Основного Закону, або ж приймати спеціальний закон про прийняття Конституції. Тому вважаємо, що більш доцільним було б внести зміни і доповнення в Конституцію; а не приймати спеціальний закон. Причому слід чітко встановити, що для прийняття Конституції потрібно більше половини голосів від загальної кількості депутатів. Але для стабільності Основного Закону необхідно залишити положення ст. 171 Конституції, що для її зміни потрібна згода двох третин народних депутатів від їх загальної кількості. Конституція не повинна кожний раз змінюватись в залежності від кон'юнктурних бажань, політичних пристрастей сьогодення, інакше у нас завжди політика буде домінувати над правом.

Якщо виходити з того, що для прийняття нової Конституції України на Верховній Раді необхідно дві третини голосів і до такого висновку дійде Верховна Рада шляхом тлумачення конституційних норм, зміни або доповнення Основного Закону, або ж шляхом прийняття закону про прийняття Конституції, в якому встановить це положення, то ситуація кардинально зміниться, оскільки парламентським шляхом прийняти нову Конституцію буде досить непросто. Що ж робити в такому разі? Основний Закон необхідно приймати у визначений Конституційним договором строк, тобто до 8 червня 1996 р.

В такому разі може бути застосований інший спосіб його прийняття. Підготовлений Конституційною комісією проект Конституції обов'язково опрацьовується в парламенті і, узгоджений більшістю голосів народних депутатів, він виноситься на всеукраїнський референдум і остаточно приймається референдумом. Позитивним аспектом цього механізму прийняття Конституції є те, що, з одного боку, застосовується процедура постатейного обговорення проекту і це дає змогу різним політичним силам та гілкам влади в межах парламентських процедур узгодити свої позиції, а з другого — нова Конституція вперше в конституційній практиці України свою легітимність одержує безпосередньо від народу.

Проект нової Конституції України обов'язково повинен пройти парламентські читання і бути узгодженим між Верховною Радою і Президентом. Слід при цьому враховувати і зарубіжний досвід. Так, згідно з конституційним законом Польщі від 23 квітня 1992 р. про порядок підготовки і прийняття Конституції Республіки Польща таких читань може бути три. Вносити на всеукраїнський референдум проект нової Конституції України без обговорення його в парламенті було б недемократично. Депутати обрані народом і повинні втілювати його волю; насамперед в такому основоположному нормативно-правовому акті, яким є Конституція.

Конституційний договір ускладнив процедуру прийняття Конституції, оскільки в ньому закріплено, що на референдум може бути винесений проект Конституції, який є узгодженим документом між Верховною Радою і Президентом. Це означає, що без врахування позиції парламенту Президент не може винести проект Конституції на всеукраїнський референдум, і навпаки.

Для прийняття нової Конституції України могла бути застосована й інша процедура, яка, на жаль, сьогодні заблокована нормами Конституційного договору. Вона полягає в тому, що підготовлений Конституційною комісією проект Основного Закону вноситься на розгляд Верховної Ради. Якщо в процесі його обговорення народні депутати не дійшли до згоди з концептуальних принципів питань, то вони виносяться на всеукраїнський референдум. На наш погляд, такими питаннями можуть бути: однопалатним чи двопалатним повинен бути парламент України; бути Україні унітарною чи федеративною державою; режим права власності на землю, насамперед, чи може вона бути об'єктом купівлі і продажу. Визначення на всеукраїнському референдумі волі народу з основоположних питань було б для депутатів головним. Враховуючи результат референдуму, Верховна Рада могла б потім постатейно прийняти нову Конституцію України. І після цього не було б потреби виносити її на затвердження всенародного референдуму. Таку модель її прийняття ми пропонували в свій час. Але ж вона тепер заблокована, оскільки згідно з Конституційним договором до прийняття нової Конституції не можуть виноситись на всеукраїнський референдум, консультативний референдум і опитування громадської думки інші питання, окрім прийняття нової Конституції, текст якої повинен бути з'ясований Верховною Радою і Президентом України.

В конституційному процесі важливо враховувати досвід інших країн. Так, 23 квітня 1992 р. в Польщі законом про порядок підготовки і прийняття Конституції Республіки

Польща¹, встановлюється, що нова Конституція Польщі приймається Сеймом і Сенатом, які складають Національні Збори; і потребує остаточного схвалення народом на конституційному референдумі (ст. 1). Законом визначається законодавча процедура прийняття Конституції (три читання) Національними Зборами. Законодавча ініціатива в Національних Зборах по поданню проекту нової Конституції належить конституційній комісії; до складу якої входять 46 депутатів, обраних Сеймом, а також Президенту Польщі (ст. 2). Прийняття поправок і затвердження Конституції потребує більше двох третин голосів при присутності не менше половини загальної кількості членів Національних Зборів (ст. 8):

Прийняття Конституції на референдумі нерідко ставиться під сумнів, хоча ця процедура не раз використовувалась в різних країнах і в різні часи. Референдумом (плебесцитом, народним голосуванням) були прийняті, схвалені, затверджені Конституція Луї Бонапарта (1852 р.), Конституція IV Французької Республіки (1946 р.), Конституція Данії (1953 р.), Конституція V Французької Республіки (1958 р.), Конституція Турецької Республіки (1961 р.), Конституція Греції (1969 р.), Конституція Камеруна (1972 р.), Конституція Чилі (1980 р.), Конституція Іспанії (1978 р.), Конституція Філіпін (1987 р.), Конституція Російської Федерації (1993 р.), Конституція Литовської Республіки (1992 р.).

Але слід враховувати й те, що референдум по Конституції містить в собі небезпеку нав'язування народові волі і позиції якоїсь з гілок влади або політичного угруповання. В зарубіжній літературі підкреслюються такі негативні прояви безпосередньої демократії, які в повному обсязі притаманні й референдуму: доступ до голосування; підробка підписів; нерозбериха в формулюваннях; проблеми явки і кворуму; проблема інформованості голосуючих з питання, яке винесене на референдум; послаблення за допомогою референдуму законодавчої влади; проблема урахування і захисту думки незгодного меншинства; непідконтрольність фінансових витрат; плата за підпис при зборі підписів; омана при підрахунку голосів; втручання відео- і теледемократії².

Тому, на наш погляд, найбільш доцільним було б прийняття нової Конституції не на референдумі, а Верховною Радою України. Зробити це в нинішніх умовах дуже складно із-за розбіжностей різних політичних течій в Україні і в

¹ Dzennik Ustav. W., 1992. 67. P. 336.

² Cronin Thomas. E Direct democracy. The Politics of Initiative Referendum, and Recals, Horvard Universtity Press. Cambridge and London. 1989. P. 207, 214.

її парламенті. Тому ми вважаємо, що можливий й інший варіант: узгоджений між парламентом і Президентом України проект Основного Закону, який набрав більше половини голосів народних депутатів від їх загальної кількості виноситься на всеукраїнський референдум. На наш погляд, головне полягає в тому, щоб не допустити винесення на всеукраїнський референдум проекту Основного Закону України, який би не пройшов парламентські читання.

Якщо за основу взяти процедуру прийняття Конституції за допомогою всеукраїнського референдуму, то на нього можна б було винести два варіанти неузгоджених в Верховній Раді текстів відповідних статей. Але ж зробити це технічно дуже не просто і не доцільно, оскільки якими повинні бути правові моделі регулювання конституційних відносин — це справа фахівців-конституціоналістів. На всенародне затвердження повинен виноситися вже узгоджений між гілками влади проект нової Конституції України, а не альтернативні тексти статей.

В пресі неодноразово висловлювалась думка про можливість прийняття Основного Закону Конституційною Асамблеєю або Конституційними Зборами. На наш погляд, такий шлях в існуючих реаліях був би недоречним і неефективним. Щоб йти цим шляхом, необхідно: внести зміни або доповнення в діючу Конституцію України і насамперед в ст. 97; прийняти конституційний закон про Конституційну Асамблею (Конституційні Збори) і чітко визначити її правовий статус, в тому числі й кількісний склад, принципи формування. Це потребує чимало часу, а його обмаль. І хто може сказати, що серед членів Конституційної Асамблеї буде менше розбіжностей, ніж між народними депутатами України, і вона буде менш заполітизованою, ніж Верховна Рада? Ця Асамблея скоріше за все буде тим же зрізом суспільства, як і нинішній парламент. Нічого, крім подальшого затягнення і так досить тривалого конституційного процесу, це не дасть. Слід враховувати й те, що безпосереднє обрання членів Конституційної Асамблеї від областей, Автономної Республіки Крим, Києва і Севастополя шляхом прямого голосування фінансово буде досить дорого коштувати народу і державі. А результати можуть бути не кращими, якщо приймати Конституцію парламентським шляхом або на референдумі. Крім того, було б бажаним, щоб нинішній склад Верховної Ради увійшов в історію України як такий, що вперше в історії українського конституціоналізму прийняв демократичну конституцію, яка в своїй основі ґрунтується на загальнолюдських цінностях.

Прийняття, наприклад, нової Конституції на всеукраїнському з'їзді Рад народних депутатів також не є доцільним, бо потребує тих же правових новел в діючу Конституцію і буде формальним актом затвердження Основного Закону. Правда, позитивним аспектом цієї процедури було б те, то на відміну від референдуму вона не потребує значних коштів. Але ж нам сьогодні потрібно не формальне затвердження нової Конституції, а важливо одержати наприкінці дуже тривалого конституційного процесу новий, якісний Основний Закон, який би сприяв формуванню в Україні правової демократичної соціальної держави і громадянського суспільства.

Ось чому ми вважаємо, що в умовах, які склалися в Україні, найбільш оптимальним є шлях прийняття нової Конституції Верховною Радою України, а в разі, якщо цей варіант не проходить, то проект Основного Закону виноситься на всеукраїнський референдум, але після постатейного його доопрацювання на сесії Верховної Ради і з урахуванням позиції виконавчої влади, як це зазначено в Конституційному договорі. Важливо, щоб сам механізм прийняття нової Конституції не вів до конфронтації між владними структурами, а був результатом консенсусу між ними.

Надійшла до редколегії 10.01.96

МІЖНАРОДНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ФОРУМ З ПИТАНЬ ЕКСПЕРТИЗИ ПРОЕКТУ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

11—13 січня 1996 р. у селі Гута Івано-Франківської області відбувся організований Світовим Конгресом Українських Юристів та Академією правових наук України міжнародний юридичний форум «Нова Конституція України — шлях до утвердження української державності». Організації і проведенню форуму активно сприяли Івано-Франківська обласна державна адміністрація, Агенції міжнародного розвитку США, Міжнародна Фундація виборчих систем, консорціум «Верховенство права», канадська і німецька агенції та фонди, керівництво Прикарпатського університету, районна адміністрація. Це дозволило надати найбільш сприятливі умови для роботи форуму, виконання головної його мети — здійснити експертизу проекту Конституції України та сприяти поліпшенню її змісту. Всього в роботі форуму взяло участь близько 150 осіб — науковців, народних депутатів, представників дипломатичного корпусу, державних діячів,